

ארבע הצעות לביאנלה לאדריכלות בונציה, שנוצרו בעשור האחרון. ההצעות עוסקות במגמות אדריכליות ותכנוניות שמטרתן יצירת יחסי כוח מרחביים או שיפור איכות החיים: התגדרות בגדרות ובמכשולי הפרדה, התמגגות בממ"דים, תכנון ערים חדשות ושינויים בשימוש במרחבי העיר על ידי זקנות וזקנים.

הצעות אלו, המבקרות מהלכי תכנון ותופעות אדריכליות ושואפות להציג פתרונות חדשים של עיצוב ותכנון מיטיבים, עוברות שינוי משלט במשמעותן לאחר השבעה באוקטובר. קריאה בהן במבט לאחור היא הזדמנות להציג להלך רוח שחלק, לתפיסות פוליטיות שכשלו וגירו עמן, לעיתים, את התערובות שהציגו אותן, וגרמו לפגיעה נוספת באמונה בכוונות הטובות של מוסדות התכנון ובאפשרות של האדריכלות בישראל להוביל לקדמה.

הפרדה: גל חדש של התגדרות בישראל ובמערב
הצעה לביתן הישראלי
ביאנלה לאדריכלות 2020
שלי כהן, ערן שמיר טאוול

"הנשיא טראמפ צודק, אני בנית חומה לאורך גבולה הדרומי של ישראל. היא עצרה את כל ההגירה הבלתי חוקית. הצלחה גדולה. זה רעיון מצויין". ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו, ציין טוויטר, ינואר 2017

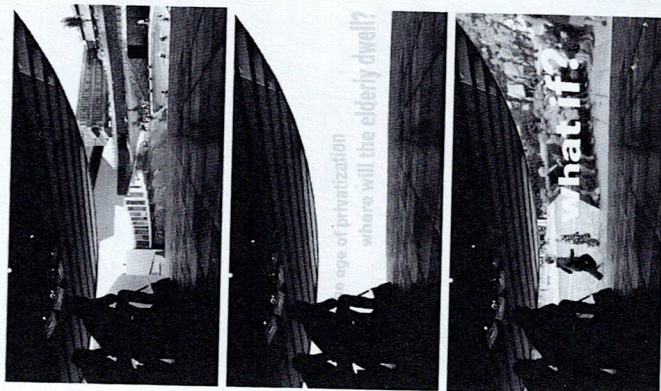
החומה והגדר הן אובייקטים מרחביים המבטאים תפיסת עולם שהולכת ומתחזקת בימים אלו במערב. לסטנדרט, פרויקט גדרות ההפרדה הוא הפרויקט האדריכלי היחיד בישראל, וההישג האדריכלי היחיד בארץ אשר עניי המערב נשואות אלו. נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ מתייחס אליו כמודל לבניית החומה בגבול ארה"ב ומקסיקו, והוא משמש גם כמקור להשראה למדינות אירופה המשנות את מדיניות ההגירה והגבולות שלהן.

בעוד חומת ההפרדה בגבולה המזרחי של ישראל נחקרה ותועדה רבות, הגדרות החדשות יחסית בגבולות בין ישראל למצרים, לבנון ועזה לא נחקרו מספיק, והיחוד והאפסטיביות שלהן אינם מוכרים. אל הגדר עם מצרים שנבנתה בשנים 2011-2013 לאורך 240 ק"מ התייחס ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו

כשציין: "הנשיא טראמפ צודק, אני בנית חומה לאורך גבולה הדרומי של ישראל. היא עצרה את כל ההגירה הבלתי חוקית. (היא הייתה) הצלחה גדולה. זה רעיון מצויין". בדיונים סגורים בסמוך לחלטה על הקמת הגדר בגבולה הדרומי של ישראל אמר ראש

הממשלה כי המטרה שלו תהיה "גידור מדינת ישראל כולה מפני מהגרי עבודה" וכי "המטרה היא להבטיח את אופייה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל" (וילל פולק ורביד, 2010). לפיכך נראה כי הן גדר ההפרדה בגדה המערבית והן גדר הגבול בין ישראל למצרים מכונות לא רק כנגד אויבים מבחוץ, אלא גם כלפי אויבים מבפנים – הפלסטינים בגדה המערבית, ומהגרי עבודה ומבקשי מקלט המגיעים לישראל ממדינות אפריקה דרך מצרים – שתי קבוצות המאיימות על המאזן הדמוגרפי היהודי ומעוררות מתחים אתניים ומעמדיים. הצעתנו לתערוכה תתייחס לגדר כמחסום נגד פליטים ומהגרי עבודה באופן הילוחני גם למדיניות ההגירה באירופה ובארה"ב.

ישראל בונה ומתכננת עד כה 1065 קילומטרים של חומות או גדרות חדשות, מתוכם כ-220 קילומטרים בגבול עם מצרים, 605 קילומטרים סביב יהודה ושומרון, 35 קילומטרים בערבה מול ירדן, כ-20 קילומטרים בגבול רצועת עזה ו-110 קילומטרים ברמת הגולן, מול סוריה. בנוסף לחומות בניות, מערך ההגנה כולל מצלמות ותצפית מתקדמות וגבוהות שמשרדות לישראל את הנעשה מעבר לחומה.

להם למי לפנות בשעת משבר או מצוקה (דו"ח הלמ"ס 2013).

במקביל להזדקנות האוכלוסייה, מזדקנות הסביבות העירוניות. קרוב למאה שנים אחרי הבניה העירונית המאסיבית של שנות ה-20 וה-30 של המאה שעברה, נדרשת עמדה ברורה כלפי הזדקנות הערים. האם מתיחות הפנים ותהליכי האנטי אייג'ינג מותאמים לעירוניות הישראלית המזדקנת? האם וכיצד ניתן לחבר בין שני מהלכי הזדקנות אלה – אוכלוסיות הערים והסביבה העירונית?

הטענה של התערוכה "ערים מזדקנות"
היא כי מגמת הזדקנות האוכלוסייה העירונית לא רק שאינה אטון, אלא יש בה פוטנציאל להתחדשות עירונית רכה, בהובלת אוכלוסייה שלא מצפים ממנה למעורבות גדולה

הזדקנות האוכלוסייה בישראל ימשיכו ואף יתעצמו, כשאוכלוסיית בני ה-65 ומעלה צפויה לגדול יותר מכל קבוצת גיל אחרת. לפני עשר ארגון הבריאות העולמי הכריז על פרויקט ערים ידידותיות לכל גיל. מחקר רחב היקף הוליד מדרך שכלל רשימת מרכיבים עירוניים המאפשרים לערים להתאים עצמן למגוון תושבים זקנים, ומתייחסים למגורים, לתעסוקה, לשירותי בריאות, לתחבורה, לפארקים, ולשירותים חברתיים ומרכזי מידע. הפרויקט התייחס גם למעמדם התרבותי של הקינים בחברה. הפרויקט כלל תכנון אורבני משופר, תחבורה וגישה לטיפול רפואי ולקשר חברתי כמרכיב לבריאות, שכן 36% מבני ה-65 ומעלה בישראל חשים בדידות. 16% מהם מדווחים כי אין

הרדיים, ויארגו כלכלת שיתוף חדשה? במהלכים מרחביים. מעבר להיענות לצרכי האוכלוסייה הוותיקה הגדלה, ולהעלאת סטנדרט השירותים העירוניים האוניברסליים לקשישים ברוח התכניות שהוזכרו מעלה, עשויים תושבים ותיקים בעלי ניסיון ויכולת קהילתיות לחולל שינוי עירוני ואף להציל ערים ותיקות מהזדקנות. לצד הצגת התופעה ופרויקטים קיימים, אדריכליים ואחרים, בתערוכה, אנו מציעות מחקר מבוסס אקדמיה של מספר מרחבים עירוניים ספוטניים בישראל, מתוך חשיבה אסטרטגית על תכנון כולל לצד פרויקטים נקודתיים. אנו נבחן: מה יקרה אם מרחבים ציבוריים יהיו פעילים עבור מרבית האוכלוסיות? מה יקרה אם אוכלוסיות שונות יקשרו קשרים הדדיים, ויארגו כלכלת שיתוף חדשה?

במבט לאחור נראה כי חומת ההפרדה בגבולה המזרחי של ישראל נתפסה על ידי מבקרי כביטוי מרחבי למדיניות מתבדלת שחלף זמנה, ולחשיבה לאומנית שלא תמיד עולה בקנה אחד עם רוח הגלובליזציה העכשווית. אמנם הדעות חלוקות בשאלה האם הגלובליזציה הביאה לצמיחה ולפריחה או להעמקת פערים בין אוכלוסיות בתוך כל מדינה, אך אין ספק כי מאז שנות ה-70 היא הובילה, בעקבות תנועת סחורות, טכנולוגיות, דימויים ואנשים, למגמה של פתיחות, ביטול גבולות, ולנסיגת מדינת הלאום. אך בשנים האחרונות, בשל משבר הגירה למערב, השתנתה הגישה כלפי מדיניות ההפרדה, ומאלטרנטיבה קיצונית וברלנית היא הופכת לאופציה מועדפת, מסיבות כלכליות ופוליטיות, במדינות המתגוננות מפני איומים ביטחוניים ומפני הגירה.

ערים מזדקנות
הצעה לביתן הישראלי
ביאנלה לאדריכלות 2016
פרופ' כרמלה יעקובי וולק,
אדרי' שלי כהן, מעצבת אפרת יריד

שיעור המתגוררים בערים ברחבי העולם הולך וגדל. בו זמנית, חלקה של אוכלוסיית בני ה-65 ומעלה באוכלוסיית העולם עולה בהתמדה. בשנת 2050, לראשונה בהיסטוריה האנושית, יהיה מספרם של בני ה-65

שנה לגברים 83.9% שנה לנשים, אך נתון זה מסתיר פערים ניכרים בין יהודים וערבים, ובין מרכז לפריפריה. אוכלוסיית בני ה-65 ומעלה בישראל מנתה בשנת 2014 כ-866 אלף איש, 10.6% מתושבי המדינה, כמחציתם מעל גיל 75. על פי תחזית הלמ"ס לשנת 2035 תהליכי

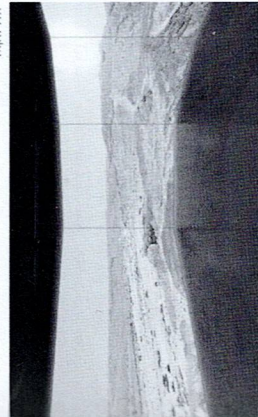
פועמן אזעקא
הצעה למרחב לרעיונות
ביאנלה לאדריכלות 2014
ניר רותם, מולה עמיר, שלי כהן

אדריכלות היא שפת העתיד: מלאכת התכנון מביטה תמיד קדימה. כאדריכלים ישראלים, נכפה עלינו כעת לחיות בהווה מתמשך. כפי שכתב ג'ון ראן, הפועמן שלנו הוא קריאת השכמה: "אין אדם שהוא אי, שלם לעצמו: כל אדם הוא חלק מהיבשה [...] מותו של כל אדם ממעיט אותי משום שאני כרוך באנושות. ועל כן אל תשלח לעולם לבור למי מצלצל הפועמן: לך הוא מצלצל".

פועמן אזעקא הוא יחידה תעשייתית שפותחה על ידי חברת שיפוצי בטון במטרה לספק מחסה למספר אנשים בעת אזעקה המזהירה ממתקפת טילים. המיצב שלנו ינתק את הפועמן מהקשרו ויעמיד אותו במתחם הארסנל הוונציאני, כקריאה לשלום אל מול האיומים על חירויות הפרט, ובו בזמן ישקף את חוסר התוחלת של מקלטים בזמנים של מלחמות והתלקחויות אלימות.

תצלום: ניר רותם

התערוכה העיר החד ממדיית תחשוך אם כן מהלכי תכנון משמעותיים בישראל, המתרחשים בשנים האחרונות ברשויות החכנון ובשטח אך הרחק מעיני הציבור, ותעלה לדיון את השאלות והסוגיות הבאות:

1. חד ממדיות חברתית ותכנונית מול גיוון רוב תרבותיות: האם הערים אשר מתוכננות מראש עבור מגזר אוכלוסייה מסוים ירחיקו וידירו מתוכן סוגי אוכלוסייה מסוימים? האם מן האחריות המגזרית משתמע גם אחריות תכנונית?
2. השתלבות מול היבדלות: האם הערים החדשות תשתלבה במרחב, תחזקנה את התשתיות הקיימות ותייצבנה ערך מוסף לאזור, או שתהיינה מסתגרות?
3. יחסי כוחות מרחביים: האם אישורן של שלושת הערים ברשויות התכנון הוא ניסיון לענות על צרכים שהוחזו, והדמנות לחכנון רב תרבותי וגאוגר, או שמא מדובר כאן בכניעה ללחצים פוליטיים סקטוריאליים?

העיר החד ממדית
הצעה לביתן הישראלי
ביאנלה לאדריכלות 2014
דרורית גור אריה, כרמלה יעקובי וולק ושלי כהן

לאחר עשורים שבהם הגלה מדיניות התכנון בישראל בפיזור אוכלוסייה, בין השאר באמצעות בניית ערים חדשות, מדיניות התכנון העכשווית מקדמת ציפוף האוכלוסייה במרחבים עירוניים. תכנית האב לישראל 2020 ותכנית המתאר תמ"א 35 לא עודדו בניית יישובים חדשים. הלכי רוח עכשוויים בתכנון מצדדים בנוסף גם בתכנון מכליל, המשלב פיתוח עירוני עבור מגוון שימושים וקהילות שאינן רק משכבות מבוססות, מתוך גיוון תרבותי ומעמדי, שנתפסים כצרכים עירוניים. והנה, בניגוד למדיניות הציפוף והגיוון של ערים קיימות, מתוכננות כיום בישראל שלוש ערים חדשות: עיר צבאית (עיר הבה"דים), עיר חרדית (חריש) ועיר ערבית (טנסור), שנועדו לשרת כל אחת מגזר חברתי או התמחות מקצועית, ולהיות מתוך כך חד ממדיות.

תצלום: ניר רותם